

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

В останнє десятиріччя науковий інтерес до проблеми формування емоційної культури суттєво зріс. Це пояснюється її дотичністю до вирішення цілої низки питань освітянської практики, зокрема пов'язаних з адаптацією дитини до умов навчального закладу, налагодженням соціальних контактів, особистісним самовираженням у різних видах діяльності тощо. Наукове підґрунтя для розробки проблеми створюють положення фахівців про емоційний розвиток особистості на ранніх етапах онтогенезу (І. Бех, Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, А. Кошелева, С. Кулачківська, О. Кульчицька, Я. Неверович), дослідження особливостей розвитку першокласника (Н. Бібік, А. Маркова, О. Савченко).

Незважаючи на широку представленість у психолого-педагогічній літературі праць означеного напрямку та детальну розробку окремих аспектів проблеми формування емоційної культури, єдине розуміння сутності феномена до сьогодні відсутнє, що й зумовило вибір нами предмету дослідження.

Насамперед, на основі аналізу науково-педагогічних джерел нами було визначено зміст і структуру емоційної культури першокласників, критерії і показники її сформованості. Під *емоційною культурою першокласників* розуміємо особистісне утворення, що репрезентується осмисленістю емоцій, ареалом переживань, усталеною орієнтацією особистості в процесі індивідуальної життєдіяльності на загальноприйнятні способи їх вираження. Структура емоційної культури першокласника складається із таких компонентів: когнітивного; ціннісного; діяльнісного. Критеріями сформованості емоційної культури дитини визначаємо: обсяг знань дитини про емоційний аспект життя людей; надання дитиною певної значущості емоціям; відповідність власних проявів емоцій соціально прийнятним і схвалюваним способам.

Експериментальне дослідження показало, що процес формування емоційної культури у першокласників потребує: встановлення емоційного контакту дорослого (дослідника) з дитиною, звертання до неї на ім'я, застосування лагідних слів, дотиків, погляду й усмішки, вияв прихильності і доброзичливості, неупереджене ставлення, виключення насмішок та приниження її гідності; розуміння емоційного стану, переживань, почуттів, хвилювань вихованця; розуміння й прийняття емоційних особливостей дитини; роз'яснення та вправлення у соціально прийнятних способах прояву емоцій; закріплення знань і їх систематизацію; використання у навчальній роботі прийомів керування емоційними станами.

Нами також розроблено модель формування у першокласників емоційної культури, яка містить мету, суб'єктів виховання, дидактичні

умови, принципи, напрями роботи, форми і методи, результат.

Дидактичними умовами формування емоційної культури першокласників нами визначені: збагачення уявлень і збільшення обсягу їхніх знань про емоційну культуру та її роль у взаєминах з однолітками і дорослими; включення дітей у сумісну діяльність, мотивовану позитивними переживаннями; застосування інноваційних, зокрема інтерактивних методів навчання; просвітницька робота з батьками дітей і удосконалення методичної підготовки вчителів початкових класів.

Концептуальними засадами організації формувального експерименту і впровадження змісту навчальної роботи були визначені: забезпечення суб'єкт-суб'єктних взаємин у системі «дорослий – дитина»; реалізація потенціалу дитини через активне залучення її до різноманітної й емоційно насиченої сумісної діяльності з іншими; систематичність застосування методів та прийомів емоційного характеру; індивідуально-диференційований підхід.

На етапі формувального експерименту зреалізовані наступні завдання: забезпечити вчителів методичною літературою; ознайомити із сучасними методами навчання; залучити до участі у дискусіях з приводу ефективності окремих форм, методів формування емоційної культури дітей; залучити до обміну досвідом із колегами і батьками дітей першокласників.

Аналіз даних, отриманих на етапі контрольного зрізу, порівняння їх із даними констатувального етапу дослідження дали змогу: встановити відмінності у загальному розподілі дітей за типами після проведення з певною кількістю (діти ЕГ) навчальної роботи; зафіксувати зміни в розподілі кількості дітей за типами окремо в КГ та ЕГ; виявити тенденції щодо змін, які відбулися в КГ та ЕГ (збільшення та зменшення кількості дітей, закономірність переходу їх з одного типу до іншого); виявити розбіжності у загальному розподілі дітей відповідно ступеня сформованості їх когнітивного, ціннісного і діяльнісного компонентів емоційної культури та в їх розподілі в кожній групі (КГ та ЕГ).

Визначені типи сформованості емоційної культури у першокласників: «незбалансовано-індиферентний»; «збалансовано-ситуативний»; «незбалансовано-стійкий»; «незбалансовано-ситуативний»; «збалансовано-стійкий».

Досліджувані «незбалансовано-індиферентного», «збалансовано-ситуативного» і «незбалансовано-стійкого» типів характеризувалися середнім рівнем сформованості когнітивного компоненту. Їхня кількість на момент проведення контрольного зрізу зменшилась на 19,62 %. Діти, які увійшли внаслідок проведення констатувального експерименту до «незбалансовано-ситуативного» та «збалансовано-стійкого» типів сформованості емоційної культури, як зазначалося раніше, характеризувалися високим рівнем сформованості когнітивного компоненту. В результаті аналізу даних контрольного зрізу нами

зафіксовано збільшення кількості таких дітей на 19,62 %.

Водночас, дослідження не претендує на повне висвітлення проблеми. Так, подальшого дослідження потребує питання визначення педагогічних умов формування емоційної культури молодших школярів в умовах навчання у 2–4 класах.